

си ги правехме” [Ю., с. 26]. Има музиканти, които и сега ги правят, но не за себе си, а за употреба извън България – продават ги на чужденци, правят ги по поръчка за колеги музиканти от Гърция и Македония. Свирач от Петричко разказва как на гости са им идвали зурнаджии от Драмско, Гърция: “Преди петнайсе дена беа тука. Иская даул – топан сос сизими, кожи да му напраам и си бегаа. Са след пет дена па ке доат за топано” [С.Д., 02/2001, с. 5].

От нашата теренна работа имаме единична информация за традиционно изработване на тъпан чрез издълбаване на дървесен ствол или варене на дърво, което след това се огъва с валяк – технология, характерна за Македония, Турция [Picken, 1975:68-69; Линин, 1986:30]. Наличието ѝ регистрира през 60-те години в Гоцеделчевско Иван Качулев. *Къснакът* се изработва от цяло дърво, от дънера на орех. Правят ги в с. Тешево, от там си ги купуват свирачите от Гоцеделчевско. Кожата от дясната страна, където бие *токмакът*, е от овен, а от лявата страна, където бие *чибукът* – от овца. Щавената кожа тъпанджиите намократ във вода. Измерват я на *чумбера*, изрязват я, след което я навиват на *чумбера* и затягат върху *къснака* с въже [АИИ БАН Папка 265/№4757]. Петрички зурнаджии си спомнят как са правили *даулите* едно време: “Секой тъпанджия си ги правеше. Отиват, зимат шперплат или от орех с дебелина некъде от 30 сантиметра и широко некъде 60 сантиметра – една дъска от орех. Убавите тъпани са били от орехи. И отиват, слагат га в топла вода и се мъчат да го превиват. И даже имаше един, ного редко имаше кръгло, повече се накриви беа, оти немаше преса, нема такова нещо да го издокара кръгло да е, като тия, са дето са тъпани. Просто хората се измъчвали. И с въжета, кожи от овци, това-онова, въжетата стегат със зъби. Даже некая кожа като се спуска, айде от вечерта земат да заколят некое ягне или овца. Цела вечер тоя тъпанджия ке щави вълната и ке я тури, та додек ке стане... Цела вечер това му е работата... Само от овци. Има една по-тънка, другата по-дебела. Това дето беше за токмак – по-дебела, а таа по-тънката требе да е от шилеш, тънка. (Дава по-различен глас?) Е, по-висок тон дава, нали требе да отговара пръчката. Като дое “дум-така-ка-ка-ка”. Требе да отговара. А не “клян-клян” [Д.К., 10/2001, с. 50-51].

Зурнаджия, който сам прави тъпани, разказва за собствената технология за изработване на *старовремски тъпани*: “Да кажем, има такива варелчета дървени. Реже се на две. Мериш една педя и ей толко. И се слага вътре обръч. Извънка пак обръч. И се навива кожата в него с пръчици. Навива се и се слага в тъпана. Изсъхва и така. Сиджими се прекарва. Кожите от овца. И от овен” [Ч., с. 10]. Такъв тъпан има размери: диаметър около 500 мм и височина на корпуса около 350 мм.

Според музикантите звукът на старите тъпани се различава от този на модерните: “старите по-друг тон даваха” [АИФ, I № 100, с. 10]. Когато характеризират акустичните качества на *старовремските тъпани*, музикантите ги определят така: “Те имат по-хубави, по-меки тонове” [АИФ, I № 100, с. 10]; “Старите тъпани свиреха по-легално. Хубаво. Да кажем, по-легалното биене не е като сега. Едната кожа като удариш, другата пръчката си продължава. А тия пластици го тумкаш, тумкаш – глас няма нататък. Ни може да отрази. А преди отразява като ехо ам-ам. Като ехо!” [Ч., с. 11]; “Като е по-голям и по се силно слуша, по свири” [Б., с. 17].

Днес в зурнаджийските формации предпочитат нови модели тъпани, които се купуват от магазините (*фабрични, пластики*). Свирач от Разлог, който е почнал да свири на “стар тъпан с въжета” го сравнява с днешните тъпани, които предпочита: